

Berna Deniz Demir Sargut

Öğretim Görevlisi Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Erciş Meslek Yüksekokulu/Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü/Bankacılık ve Sigortacılık Pr., Van/Türkiye
Lecturer Doctor, Van Yüzüncü Yıl University/Erciş Vocational School/Department of Finance, Banking and Insurance/Banking and Insurance Pr., Van/Turkiye

eposta: bernadenizdemir@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6327-383X> - RorID: <https://ror.org/041jyxp61>

Kübra Gümüş

Öğretim Görevlisi Dr, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Erciş Meslek Yüksekokulu/Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü/Pazarlama Pr., Van/Türkiye
Lecturer Doctor, Van Yüzüncü Yıl University/Erciş Vocational School/Marketing and Advertising Department/Marketing Program, Van/Turkiye

eposta: k.koroglu@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2813-9704> - RorID: <https://ror.org/041jyxp61>

Atıf/Citation: Demir Sargut, B.D.-Gümüş, K. 2023. Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (37), 446-460. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1401978>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Derleme Makalesi/ Review Article
Geliş Tarihi /Received:	12.06.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	24.10.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.12.2023

COVID-19 SALGININDA VE SONRASINDA KADINLAR¹

Öz

2019 yılında başlayan ve hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, bir sağlık sorunu olarak algılsa da esasında yaşamın her alanında önemli etkilere ve değişimlere yol açmıştır. Zira sosyal açıdan bakıldığında COVID-19, toplumun her aşamasını etkilemiştir. Özellikle kadın-erkek ayrımı açısından bakıldığında, salgının en çok kadınları etkilediği aşikârdır.

Salgına rağmen çalışma hayatı, uzaktan çalışma modeli ile devam ettirilmeye çalışılmıştır. Uzaktan çalışmanın evden çalışmaya dönüşmesiyle de kadınların iş ve ev dengesi değişmiştir. Değişen denge ile birlikte kadının ev içerisindeki sorumlulukları artmış, toplumsal cinsiyet rolü ve özel alandaki yeri daha da pekiştirilmiştir. Ataerkil yapı ve ataerkil zihniyet

¹ Bu makale, 19-20 Ocak 2023 tarihinde Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından gerçekleştirilen II. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresinde sunulmuş olan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar

COVID-19 pandemisinde de varlığını göstermiştir. COVID-19 salgını var olan eşitsizlikleri derinleştirmiş, iktisadi, politik, sosyo-kültürel kırılganlıkları belirginleştirerek kadınların salgından daha fazla etkilenmelerine ve salgının etkilerini daha derinden hissetmelerine neden olmuştur. Emeğin karşılığının ödenmediği çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artması, kadının özel alandaki iş yükünün fazla olması, sağlık hizmetlerine erişimdeki güçlükler, karar alma ve planlama süreçlerinde eşit temsilin olmaması ve bu gibi sorunlar kadınları çeşitli yönlerden (ruhsal, fiziksel vb.) olumsuz etkilemiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın kadınsız olamayacağını anlaşıldığı bir dünyada COVID-19 hem özel alanda kadına olan bağımlılığı daha da belirginleştirmiş hem de cinsiyete dayalı eşitsizlikleri daha fazla gün yüzüne çıkarmıştır. Bu çalışmada pandemi sürecinin genel olarak kadınlar üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Roller, Kadın Emeği, Kamusal Alan-Özel Alan

WOMEN DURING AND AFTER THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

The COVID-19 outbreak, which began in 2019 and quickly swept across the globe, has brought about dramatic changes in all areas of life, although it is a development in the field of health. Women were the most affected by the epidemic and the measures implemented during it. The fact that viruses that cause epidemics can spread quickly and easily through the respiratory tract makes social distancing important. Despite the pandemic, remote working models were adopted to maintain work life. With the shift from telecommuting to working from home, the compatibility of women's work and private lives has changed. As the balance shifts, women's responsibilities in the family increase and their gender roles and status in the private sphere are further strengthened. Patriarchal structures and a patriarchal mentality were also on display in the COVID-19 pandemic. The COVID-19 pandemic has deepened existing inequalities, highlighted economic, political and socio-cultural vulnerabilities, causing women to be more affected by the pandemic and to feel the effects of the it more deeply. The spread of unpaid work, the rise of gender-based violence, the high workload of women in the private sector, poor access to health services, lack of equal representation in decision-making and planning processes, and similar issues have had negative impacts from various dimensions (psychological, physical, etc.) to rate women. In a world that understands that sustainable development is inseparable from women, COVID-19 has made the private sector's dependence on women more visible and has brought gender inequalities to the surface. This study focuses on the impact of the pandemic on women in general.

Keywords: COVID-19, Gender, Gender Roles, Women's Labor, Public Space-Private Space

Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde başlayan, 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19, küresel bir salgın olarak tüm dünyaya kısa sürede yayılmıştır. Küresel bir sağlık problemi olmakla beraber küresel bir sosyal sorun olarak da tarih sahnesinde ve literatürde yerini almıştır. COVID-19'un etkisinin ve yayılma hızının diğer salgınlardan farklı olmasının sebebi küreselleşmenin etkisinden ileri gelmektedir. Ortaya çıktığı andan itibaren etkisi ve insanların hayatında meydana getirdiği değişiklikler devam etmektedir. Geçmiş pandemi deneyimlerinde olduğu gibi sağlık haklarına ulaşmaktan şiddete maruz kalmalarına, ekonomik olarak etkilenmelerinden artan iş yüküne dek, kadınlar hemen hemen her alanda ve her durumda olduğu gibi COVID-19 pandemisinin de dezavantajlı grubu olmuştur.

COVID-19, ekonomiden siyasete, eğitimden kültüre, sağlıktan sosyal yaşama dek birçok alanı etkilemiştir. Salgınla beraber okulların tatil edilerek çevrimiçi eğitime geçilmesi, sokağa çıkma yasağının uygulanması, evden çalışma şeklinin hayata geçirilmesi gibi belki de bu zamana dek hayata geçirilmemiş olan uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Salgın hastalıkla birlikte çalışma hayatı eve taşınmıştır. Çalışma hayatının eve taşınmasıyla kamusal alan ve özel alan birbiri içine geçmiştir. Bu iç içe geçmişlik kadının zaten hâlihazırda var olan iş yükünü, sorumluluklarını daha fazla artırmış, kadını özel alana daha fazla hapsedmiştir. Ekonomiden siyasete, eğitimden kültüre, sağlıktan sosyal yaşama dek birçok alanda etkili olan pandeminin kapanma ile birlikte cinsler arasında en çok da kadını olumsuz etkileyebileceği fikri gündeme gelmiştir. Buradan hareketle çalışmada kamusal alan-özel alan kavramlarına değinilecek olup, toplumsal cinsiyet rollerinin COVID-19 sürecinde ve sonrasında kamusal alan ve özel alana yansımaları, kadının pandemi sürecindeki durumu, özellikle de COVID-19'un kadını nasıl etkilediği ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınının, bu süreçte alınan karar ve uygulamalar ile kadının dezavantajlı konumunu nasıl daha da olumsuz etkilediğini, bu durumun daha sonraki süreçte ortadan kaldırılabilmesi için neler yapılması gerektiğini tartışmaktır. Çalışmanın yöntemi olarak da nitel araştırma yöntemlerinden yazılı doküman incelemesi ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

1. Bir Sınır Meselesi: Kamusal Alan-Özel Alan

Kökene eski Yunan düşüncesine dayanmakta olan kamusal alan-özel alan ayrımı, geçmişten günümüze hala varlığını sürdüren bir ayrım olmuştur. Mesela, eski Yunan'da polis, kamusal alanı ifade ederken, oikos özel alanı ifade etmekteydi. Elshtain'e göre (1981: 22) kadınlar, çocuklar ve köleler yani idiot adı verilen özel kişiler, gruplar oikos tarafında yer alırken, yurttaşlar, kamusal kişiler yani polites adı verilen kişiler de polis tarafında yer

Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar

almaktaydı. Antik Yunan döneminde var olan kamusal alan/özel alan ayrımı Roma döneminde de varlığını sürdürmüş olup kamusal alan ile siyasal alan arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır (Köker, 1990: 45). Orta Çağ'a gelindiğinde ise kamusal alan ile özel alanın iç içe geçmişliği görülmektedir. Bu iç içe geçmişliğin en büyük sebebi feodal düzene geçiş olmuştur. 18. yüzyıla gelindiğinde burjuvazinin de ortaya çıkışıyla kamusal alan, siyasal ve sosyal ortamın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Habermas'a göre bu yüzyıldaki kamusal alan (burjuva kamusal alanı), devlet yetkisiyle temelini iktisadi ilişkilere dayandırıldığı özel alan arasında yeni bir alandır (Odabaş, 2018: 2055). Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte kamusal alan daha modern bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Liberalizmin doğuşuyla da Antik dönemden farklı olarak kamusal alan ve özel alan ayrımı keskin hatlarla var olmaya başlamıştır. 17. yüzyılla birlikte kamusal alan ve özel alan birbirlerinden farklı olarak gelişmiştir.

Sanayileşmeye geçişle modern toplumda kamusal alan ve özel alan ayrımı devam etmiş, kadın kamusal alanda yer almaya başlasa da özel alandan kopamamıştır. Ev dışında istihdam edilseler de kadınların özel alandaki işleri, sorumlulukları devam etmiştir. Kadın, bu kez hem kamusal alanın hem de özel alanın çalışanı olarak iş yükü altında ezilmeye başlamış, işyerindeki ve evdeki sorumluluklarından ötürü karar alma mekanizmalarında çok yer alamamıştır. Siyasi ve iktisadi alanın öznesi olan erkek ise sadece kamusal alanda var olduğundan karar alma mekanizmalarında aktif rol oynamıştır. Kadınlar iki rol üstlenirken, erkekler tek rol üstlenmişlerdir. Yani kadın kamusal alanda görünür olsa da, hangi işi yapıyor olsa da, hangi statüde yer alsın da değişmeyen statüsü ev kadınlığı, annelik, ablalık vb.dir. Erkek ise sadece tek bir alanda var olarak ve iş yükünün sadece bir alandan ibaret olmasından ötürü kamusal alandaki görünürlüğü, başarısı, kararlara etkisi bakımından etkin bir yerde yer almaktadır. Yani erkek toplumun etken fiilinin öznesiyken kadın, edilgen fiilinin öznesi konumundadır.

Bugüne dek kamusal alan ve özel alanın literatürde birçok tanımı yapılagelmiştir. Ama bilinen şudur ki; kamusal alan ve özel alan birbirinden bağımsız düşünülemez alanlar olup ayrımları da toplumsal cinsiyet rolleri ile desteklenmiş alanlardır.

Charles Taylor (2006: 89)'a göre kamusal alan, toplumu oluşturan bireylerin çeşitli iletişim araçlarını kullanarak bir araya geldiği, halka ve halkın yararına yönelik konuları masaya yatırdığı, çözüm aradığı ortak mekândır. Özbek (2004: 444) ise, kamusal alanın politik karşılaşma alanı, kültürel üretimin ve ideolojik mücadelenin arenası olduğunu ifade etmektedir. Pateman da bir tahlil yaparak kamusal alan ile özel alan ayrımından bahsetmektedir. Pateman, yaptığı tahlilde hem kadınların yurttaş olduklarında dahi erkeklerle eşit ve aynı şekilde yurttaş olamadıklarını hem de modern dönem kamusal alan ve özel alan ayrımını ortaya koyarak bugün hala daha kadınların yurttaşlığında sorunun, çelişkinin olduğunu ortaya koymuştur (1998: 241-245).

Bora (1997: 85-86), özel alanın resmi olmayan ilişkilerin, duygu ve düşüncelerin, herhangi bir karşılık beklenmeden gerçekleştirilen yardımların alanı olduğunu, kamusal alanın ise resmi ilişkilerin, rasyonalizmin ve adaletin alanı olduğunu belirtmiştir. Yani özel alan, bireyi bağımlı kılan, sınırları, çerçevesi dar bir alan iken; kamusal alan, bireyi özgürleştiren, sınırları, çerçevesi geniş bir alandır ve bireye daha fazla hareket alanı sunmaktadır.

Bora (1997: 86), kamusal alan ve özel alan ayrımının tüm bir düşünce tarihinin üzerine oturduğu birkaç yapıtaşından biri olduğunu ifade etmektedir. Ona göre iki farklı iktidar biçimi, iki farklı iktidar odağı bulunmaktadır. Özel alan resmi olmayan ilişkilerin, duygusallığın ağır bastığı, doğal yasaların geçerli olduğu ve kabullenilmiş eşitsizliğin var olduğu alanken, kamusal alan resmi ilişkilerin, yasaların, eşitliğin geçerli olduğu hak ve adaletin alanıdır. Bu iki alanın iktidar odakları farklı olsa da nihayetinde bu alanların cinsiyeti erildir. Özel alanda iktidar baba iken, kamusal alanda iktidar devlettir.

Arendt (2013:104) ise kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmiştir:

“Özel/mahrem[leştirici] terimi, kökündeki mahrum kılıcılık anlamını, kamusal alanın bu çoğul anlamıyla olan ilişkisinden almaktadır. Tümüyle özel bir yaşam sürdürmek hakiki bir insani yaşam için özsel olan şeylerden yoksun kalmak demektir her şeyden önce; başkaları tarafından görülmenin ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten; başkalarıyla müşterek bir şeyler dünyası aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı “nesnel” bir ilişkiden, yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından yoksun kalmak demektir.”

Aynı zamanda kamusal alan, kanunların yapıldığı, politik ilkelerin belirlenerek kararların alındığı ve bu karar alma süreçlerine bireylerin katılarak siyasete dâhil oldukları alandır. Özel alan ise bireylerin günlük temel ihtiyaçlarının karşılandığı, toplumsal cinsiyet rollerinin hayata geçirildiği alandır. Arendt’in de yukarıda bahsettiği gibi özel alan kısıtlayıcı, mahrumiyet alanıdır. Bu mahrumiyet ise ataerkil zihniyetin, ataerkil kültürün yaratmış olduğu mahrumiyettir.

Ataerkil kültürün hâkimiyetiyle kadınlar, yıllar boyunca özel alanla, erkekler ise kamusal alanla tanımlanmışlardır. Toplumda dahi özel alandan bahsedilirken ilk akla gelen kadinken, kamusal alandan bahsedilirken ilk akla gelen erkek olmaktadır. Her ne kadar kadın kamusal alanda yer alsa da kadının kamusal alandaki varlığı erkeklerin varlığı ile aynı değildir. Ne yazık ki kadının bu alandaki varlığı bile özel alanın uzantısı şeklindedir. Kadının kamusal alana dâhil olmasıyla maruz kaldığı eşitsizlik ortadan kalkmamakta aksine daha çok artmaktadır. Çünkü kadın, sosyal statüsü ne olursa olsun, toplumun ona biçmiş olduğu rolü ve rolünün gereklerini yerine getirme yükümlülüğü altındadır. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde, kadınların aile ve ev içerisinde yapmış oldukları işler (temizlik ve ütü yapmak, yemek pişirmek, çamaşır ve bulaşık yıkamak vb.), annelik, bakım hizmeti temelinde özel

alandaki belirlenirken, kamusal ve toplumsal alanda yapılan işler erkek ve erkeklerin işi olarak görülmektedir. Bu durum ise erkek egemenliğine dayalı cinsiyet rejiminin sürekliliğini ve güçlenmesini sağlamaktadır. Ataerkil yapı, özel alanın kadınların alanı, kamusal alanın ise erkeklerin alanı olarak toplumda karşılık görmesine, bunun kabullenilmiş olmasına sebep olmaktadır.

COVID-19 ile birlikte kamusal alan ile özel alanın ayrımı devam etmiş; fakat mekânların birlikteliği, iç içe geçmişliği söz konusu olmuştur.

2. COVID-19 Sürecinde Yeniden İnşa Edilen Mekân

COVID-19 ile birlikte devletler, toplumlar, bireyler farklı durumları deneyimlemiş, farklı bir süreçten geçmiştir. Bu süreç, elbette ki insan hayatında birçok değişikliğe de sebep olmuştur. Yeni bir süreç, yeni oluşumlar, belirsizlikler ve kaygılar doğuran salgın, toplumların işlevselliğini de değişikliğe uğratmıştır. Pandeminin daha önce yaşanan pandemilerden farklı olmasında, bu denli hızlı yayılmasında ve etkisinin boyutunun bu denli geniş olmasında en büyük pay küreselleşmesindedir. Yani pandeminin uluslararası bir boyut kazanmasında, küreselleşmenin rolü büyük olmuştur.

Salgın, siyasetten ekonomiye, kültürden bilime, kamusal alandan özel alana dek her alanda hem de her boyutta etkisini hissettirmiştir. Ayrıca salgın ırk, renk, millet, sınıf ayrımı yapmamıştır; fakat bu süreçten olumsuz yönde daha fazla etkilenen gruplar olmuştur. Bu gruplar, toplumun kırılğan grupları olan kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılardır.

Pandemi, sadece ekonomik, siyasi gerginliği ve sorunu ortaya çıkarmakla kalmamış, toplumun sosyal işlevselliklerini de etkilemiştir. Gündeme getirilmeyen, üstü kapatılan, toplumda kangren olmuş sorunlar pandemi ile tekrar gün yüzüne çıkmaya, tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. COVID-19 pandemisiyle getirilen kısıtlamalar sonucunda iş yaşamı çerçevesinde alanların yer değiştirmesi değil, alanların iç içe geçmişliği söz konusu olmuştur. Kamusal alan, özel alana taşınarak özel alan, her iki alanın uygulama alanı haline gelmiştir. Böylece toplumun kadının alanı olarak gördüğü, kadınla eşleştirdiği alan olan özel alan, artık kamusal alanı da içinde barındıran bir alan olmuştur. Bu süreçte “kadınlığın kurucu mekânı olan ev” (Bora, 2018: 23), yani özel alan, yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Bu iç içe geçişin kadının kamusal alandaki etkinliğini arttıran bir durum olması beklenirken durum öyle olmamıştır. Ataerkil yapı, kalıcı ve ileriye dönük olarak kadının kamusal alandaki yerini artıracak ve özel alanın kamusal alan sayılmasını sağlayacak uygulamaların hayata geçirilmemesi, siyasetin cinsiyetinin alınan kararları etkilemesi gibi durumlar özel alan-kamusal alan iç içe geçmişliğinde kamusal alanda kadının etkinliğinin artırılmasının önündeki engeller olmuştur.

Antik Yunan'dan günümüze dek uzandığını belirttiğimiz kamusal alan-özel alan ayrımı, aslına bakıldığında, kadın ve erkek arasında var olan ayrımı meşrulaştırmanın bir aracı olarak günümüze dek varlığını sürdürmüş bir ayrım olmuştur (Zeybekoğlu Akbaş, Dursun, 2020: 84). Süregelen bu ayrım, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olan toplumsal tanımının ve toplum tarafından cinslere verilen rollerin payı çok büyük olmuştur. Alanların aktörleri, sorumluları toplumsal cinsiyete göre belirlenmiştir.

Özel alan, dışıl alanken kamusal alan, eril alandır. Özel alanda konumlandırılan kadın, ev işlerinden, yaşlı bakımından, çocuk bakımından, beslenmeden kısaca yeniden üretim faaliyetlerinin tamamından sorumluyken kamusal alanda konumlandırılan erkek, iktisadi ve siyasi faaliyetlerden sorumlu tutulmuştur (Pınarcıoğlu, 2017: 12-13).

Kadının kamusal alanda var olma, emeğinin de görünür olması isteği ve mücadelesi yeni bir istek ve yeni bir mücadele değildir. Bu istek ve mücadele sonucunda kadının kazanımları olsa da bu kazanımlar yeterli düzeyde ve tatmin edici olmamıştır. Bu durumun temel nedenleri olarak; siyasetin cinsiyetinin eril olması, toplumsal cinsiyet rollerinin kadının doğasını özel alana sıkıştırmış olması, özel alanda iş yükünün fazla olması görülebilir. Aktaş'ın (2013: 63) da ifade ettiği gibi sistem ataerkil siyasalar üzerine inşa edilmiştir ve sistemin kendisi cinsiyetçidir. Bu sebeple de kadın, kendisine tanımlanmış olan alanın dışına ya hiç çıkamamıştır ya da çıkışı çok sınırlı olmuştur.

Kadının kamusal alandaki görünürlük ve kamusal alanda daha fazla yer alma istek ve mücadelesi artık küresel düzeyde çözüme kavuşturulması gereken bir sorun olarak yerini almayı başarmıştır. Bilican Gökçaya (2015: 59), toplumun kadına atfettiği rollerinden ötürü kadının toplumda erkek ile eşit statüde yer alamamasını bir an evvel çözüme kavuşturulması gereken bir insan hakkı ihlali olarak ifade etmiştir. Hem insan hakkı ihlalinin önüne geçebilmek hem de günümüzde kalkınmanın kadınsız gerçekleşmeyeceğinin anlaşılmasıyla kadının eşitsiz durumu, küresel düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Bunun en güzel örneğini de Avrupa Birliği'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden Toplumsal Cinsiyet Eşitliği başlığını taşıyan ve beşinci hedef olan "toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek" oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler Türkiye, ty.). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, sosyal, iktisadi ve çevre olmak üzere, sürdürülebilir kalkınmanın üç önemli boyutunu ele almıştır. Küresel kadın hareketinin çabasıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi konusu da başlı başına tek bir hedef (Hedef 5) olarak kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde başlı başına bir hedef olarak yer almıştır. Bununla birlikte diğer hedeflerden (16 hedef) 10 tane hedefin alt hedeflerinde direkt ele alınmıştır (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, ty.) Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi konusunun ne denli önemli bir konu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Gerek ulusal uygulamalarla olsun gerek uluslararası uygulamalarla, protokollerle, sözleşmelerle olsun süreç, kadınlar lehine ilerlerken 2019 yılında meydana çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel bir salgın olarak ilan edilen Coronavirüs-19 (COVID-19), olayın rengini ve durumunu değiştirmeye başlamıştır. Türkiye’de okulların çevrimiçi eğitime geçmesi, hasta ve yaşlıların bakımının kamusal alandan çekilerek özel alanda gerçekleştirilmesi, işyerlerinin kapatılması, gündüz bakımevlerinin ve kreşlerin kapatılması, kamusal alanda yürütülen işlerin, faaliyetlerin evden yürütülmesi gibi nedenlerden ötürü kamusal alan da özel alana taşınmaya başlamıştır. Gelişen bu süreç, özel alanın yeniden inşa edilmesini zorunlu kılan bir süreç olmuştur. İnşa edilen bu yeni özel alanda, mekânda kadının iş yükü giderek artmaya başlamış, görünmez emeği de giderek daha görünmez hale gelmiştir. Artık özel alan, sadece kadının ev işlerini yürüttüğü, yeniden üretim faaliyetlerini gerçekleştirdiği, yalnız kalabildiği bir alan değildir. Özel alan, bunların yanı sıra kamusal alanın yükünün de paylaşıldığı, üstlenildiği bir alan haline gelmiştir.

Sınırların belirsizliği, kamusal alanda yürütülen faaliyetlerin kısıtlamalar ve kapanmadan ötürü özel alana taşınmasıyla kadının sorumluluğu ve iş yükü artmıştır. Artık, ataerkil zihniyetin yaratmış olduğu, kapitalizmin desteklediği alan olan özel alanın yeniden inşa edilmesi farz olmuş ve bu alan bu süreçte yeniden inşa edilmiştir. Çünkü evin kullanım amacı ve şekli değişmiş, ev artık hem bir okul hem bir işyeri hem de bireylerin ortak mekânı haline gelmiştir. Özel alanın inşa sürecinin aktörü de, dezavantajlı kesimi de yine “kadın” olmuştur.

Kısacası COVID-19 süreci, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumlarını da pekiştirerek kadının hem kamusal alandaki hem de özel alandaki varlığını olumsuz yönde etkilemiştir.

3. Salgının Kadınlar Üzerindeki Tahribatı

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, pandemi dönemi öncesinde de üzerinde durulan önemli bir konu idi. Bireylerin, özellikle de kadınların mücadelesi bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelikti. Pandemiden ücretli veya ücretsiz bütün bakım faaliyetlerinin odağında yer alan kadınlar fazlasıyla etkilenmişlerdir (UN, 2020). Salgın, insan sağlığını olumsuz etkilemesinin yanı sıra hem devletler açısından hem de bireyler açısından birçok farklı ve yeni deneyimleri de ortaya çıkarmıştır. Hayati kayıplar, sermaye kayıpları, iş kayıpları, mekânsal değişiklikler, yaşamsal kaygı, belirsizlikler ve daha niceleri. Tarihe baktığımızda COVID-19’dan önce birçok salgının yaşandığı görülmektedir. Yaşanan salgınlar ele alındığında ve salgınlardan en fazla etkilenen grup incelendiğinde, salgının iktisadi krizinden ilk etkilenenlerin kadınlar olduğunu söylemek pek mümkün. Önceki salgınlarda olduğu gibi COVID-19 salgınında da iktisadi krizden ilk etkilenen, ücretli emeğinden ilk vazgeçilen, işine ilk son verilen, fedakârlık yapması beklenen kesim kadınlar olmuştur. Kadınlar bu süreçte daha fazla istihdam dışına itilmiş, herhangi bir maddi karşılığı olmadan

daha fazla çalışmak zorunda kalmışlardır. Yani bu süreç, “kadını yoksullaştıran” bir süreç olmuştur.

Virüs, sadece mekânsal değişikliklerle ya da mekânların sınırlarını belirsizleştirmekle kalmamıştır. Virüs, aynı zamanda ataerkil zihniyetin hüküm sürdüğü, toplumsal cinsiyet rollerinin vücut bulduğu, şiddetin en çok yaşandığı, ev içi ücretsiz emeğin olduğu alan olan özel alandaki güç dengelerini de değiştirmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) kadın ve erkek istihdam oranı verilerine bakıldığında pandemi sürecinde kadın istihdam oranının ne denli düştüğünü görmek mümkün. TÜİK verilerine göre 2018 yılında kadın istihdam oranı %29,4, erkek istihdam oranı %65,7 olmak üzere toplam %47,4'tür (TÜİK, 2020). 2019 yılında kadın istihdam oranı %28,7, erkek oranı %63,1 olmak üzere toplam %45,7'dir (TÜİK, 2021). 2020 yılına gelindiğinde ise kadın istihdam oranı %26,3, erkek istihdam oranı %59,8, toplam istihdam oranı ise %42,8 olmuştur (TÜİK, 2022). İki yıllık zaman dilimi değerlendirildiğinde, her iki cinsin istihdam oranında bir düşüş yaşandığını, erkek istihdam oranındaki düşüşün kadın istihdam oranındaki düşüşten daha fazla olduğunu söylemek mümkün. Fakat burada üzerinde durulması gereken bir husus vardır ki o da hesaplanmayan, değerlendirilmeye alınamayan kayıt dışı, emeği ücretlendirilmeyen çalışan kadınların sayısının fazlalığıdır. Yapılan istatistiki verilerde kayıt içi kadınlar esas alındığından ötürü erkek istihdam oranının pandemi sürecinde daha fazla düştüğünü söylemek mümkün olmaktadır. Oysa kayıt dışı ve emeği ücretlendirilmeyen kadınların durumu göz önünde bulundurulabilseydi aksi bir tablonun ortaya çıkması belki de kaçınılmaz olacaktı.

Hayatın eve sığdırılmaya çalışıldığı, mekân kavramının değiştiği pandemi döneminde aile bireylerinin evde ve birlikte geçirdikleri zaman dilimi oldukça artmıştır. Bu artışla birlikte aile içerisindeki dengeler de sarsılmaya başlamıştır. Pandeminin kadın üzerindeki tahribatının bir saç ayağı iktisadiyken diğer saç ayağı da aile içi şiddettir. Normal hayatta şiddetle yüz yüze kalan kadınların pandemi sürecinde sistematik şiddeti deneyimlemeleri kaçınılmaz olmuştur (Bulgurcuoğlu, Kelebek Küçükarslan, 2021: 77). Çünkü rejimin, yeniden üretim alanı olarak inşa etmiş olduğu özel alan olan ev, şiddetin de yeniden üretildiği mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten normal, olağan dönemde ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan kadının, olağanüstü dönem olan pandemi sürecinde, hayatın eve sığ(dırıl)maya çalışıldığı dönemde sistematik şiddete maruz kalması kaçınılmazdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin 2020 yılında açıkladığı raporda, Türkiye'de partneri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddet gören 15 ve üzeri yaş grubu kadın oranının %38 olduğu belirtilmiştir. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'na göre 2020 Mart ayı sonunda 2019 Mart ayına nazaran psikolojik, fiziksel şiddet oranlarında ve acil vaka oranında artış olmuştur. Buna göre psikolojik şiddet %93, fiziksel şiddet %80, acil vaka oranı ise %30 oranında artmış, 29 kadın ise öldürülmüştür (Güllü, 2020).

Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar

30 Mart 2020 tarihinde COVID-19 kapsamında Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Kurulunun 2020/51 sayılı kararı ile ilave ek tedbirler açıklanmıştır. İlave kararın 10. maddesinde “6284 Sayılı Kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yükümlülerin koronavirüs kapsamında sağlığını tehdit etmeyecek şekilde değerlendirilmesi gerektiğine” ifadesi yer almaktadır. Alınan karar, yer alan ifade kadının içinde bulunduğu durumu daha da çıkmaza sokmuş, kadına uygulanan şiddeti meşrulaştırır, destekler nitelikte olmuştur. Böylece failin lehine verilecek karar kadının aleyhine dönüşmüş olacaktır. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun almış olduğu bu karara bakıldığında önceliğin salgın hastalığa verildiğini söyleyebiliriz. Önceliğin pandemiye verilmesiyle alınan bu karar, kadınların kolluk kuvvetlerine yaptıkları başvuruların ve şikâyetlerin gecikmesine, yanıtız kalmasına sebep olmuştur. Pandemide alınan önlemlere karşın kadına yönelik şiddetin önemsizleşmesi, arka plana bırakılması ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan kadınları da çocukları da yalnızlaştırmış ve çaresiz bırakmıştır. Salgınla mücadele için yapılan “Evde Kal” çağrısı evin dışarıdan daha güvenli olduğu algısını oluştursa da bu algı, herkes ve her ev için geçerli değildi. Bu çağrı, sağlık açısından önemli ve güvenli bir çağrıydı; fakat hane içerisinde çesidi ne olursa olsun şiddete maruz kalmış ya da kalma riski olan kadın veya çocuklar için güvenli bir çağrı değildi.

Pandemi sürecinde devletin almış olduğu tedbirlerden bir diğeri de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sığınma evleri için almış olduğu tedbirlerdir. Fakat bu tedbirler, sığınmaevlerinin kapasitesinin artırılması, yeni sığınmaevlerinin açılması gibi beklenen ve istenen tedbirler olmayıp, sağlık ve hijyen koşullarına yönelik tedbirler olmuştur. Bu süreç ve özellikle de Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Kurulunun kadınların ve çocukların lehine almış olduğu ilave kararlar da göz önünde bulundurularak sığınmaevlerinin kapasitesi ve sayısı artırılmamış, buna dair farklı alternatifler de düşünülmemiştir. Şiddete uğrayan, uğrama ihtimali olan kadınlar bu dönemde ALO 183 (Şiddetle Mücadele Hattı), 155 (Polis İmdat Hattı), 156 (Jandarma İmdat Hattı), 112 (Acil Yardım Hattı) gibi kurumsal hatlara, hatta Emniyet Genel Müdürlüğü Kadın Acil Yardım İhbar Uygulaması’na (KADES) dahi ulaşamama gibi durumlar yaşamıştır (Güllü, 2020). Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın (2020) yayınladığı “Koronavirüs Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu”nda da aynı ve benzer hususlar yer almıştır. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, salgın zamanında federasyona gelen ihbar verilerine göre kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddetin %80, psikolojik şiddetin %93, sığınmaevi talebinin %78 oranında arttığı tespitinde bulunmuştur (Evrensel 2020). Olağanüstü bir dönem olan bu dönemde merkez yönetimin desteğinden çok yerel yönetimlerin desteğine daha fazla ihtiyaç duyulduğu, tıpkı kadının kamusal alanda daha fazla yer alabilmesi ve söz hakkı sahibi olabilmesinin yerelle mümkün olabileceği gerçeği gibi, bir kez daha ortaya çıkmıştır. Oysa istisnai yerel yönetimler dışında, genel olarak yerel yönetimlerin etkinliğinden söz etmek bu süreçte pek mümkün olmamıştır. Aslına bakıldığında merkezi ve yerel yönetimlerin kadınların sorunlarını çözme konusundaki

eksikliğin altında yatan en temel neden “temsil sorunu”dur. Çünkü kadınlar ister merkezi yönetimde ister yerel yönetimde olsun karar alma mekanizmalarında ve alınan kararların uygulanmasında yeterli düzeyde bulunmamakta, yeterli düzeyde temsil edilememektedirler. Yeterli düzeyde kadın katılımının gerçekleşmiş olmaması, var olan sorun ya da sorunları daha da derinleştirmiştir. Sorun derinleştikçe ortaya çıkan fatura da ağır olmaktadır. Tam tersi bir durum olsaydı, yani kadının temsili ve yönetime, alınan kararlara katılımı yeterli düzeyde olmuş olsaydı, sorun yaşayanın sorunu olmaktan çıkıp toplumun sorunu haline gelecekti. Böylece sorunlar da çözülmüş olacaktı. Artık kadının ya da kadınların yaşadığı sorunlardan değil, toplumsal sorunlardan, toplumun maruz kaldığı sorunlardan bahsediliyor olacaktı. Bu kez ataerkil rejim, sorunun değil, çözümün bir parçası haline dönüşecekti.

Görüldüğü üzere COVID-19, öngörülmeleyen bir durum olarak karşımıza çıkmış, öngörülemeyen riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu riskler, mevcutta var olan sorunları hem daha çok pekiştirmiş hem de bu sorunların tekrar gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Tabloya baktığımızda ise olağanüstü dönemden olağanüstü şekilde etkilenenlerin yine kadınlar olduğunu görmek pek mümkün. Zihniyet eril olunca, yönetim anlayışı da hayata geçirilen politikalar, uygulamalar ve alınan kararlar da eril olarak karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu’nun (2015: 60) da ifade ettiği gibi “eril siyasetinin sembolik araçlarını” bu süreç bizlere çok ama çok net göstermiştir.

Sonuç

COVID-19 süreci bireyleri, toplumu, devletleri, kısacası insanlığı olumsuz yönde etkileyen bir süreç olmuştur. Yaşanan belirsizlikler, ölüm oranlarında artış, gelişim süreci ve tedavisi bilinmeyen hastalık, seyahat engelleri, karantina uygulamaları, dışa kapanmalar, sokağa çıkma yasakları, eğitimin çevrimiçi eğitime dönüşmesi gibi birçok durum pandeminin ortaya çıkardığı olumsuzluklardandır. Bu süreçte özel alanına kamusal alanı da sığdırmak zorunda kalan kadın, sahnenin en dezavantajlı aktörü olarak yine yerini korumuştur. Eve sığdırılmaya çalışılan kamusal alan, kadının iş yükünü artırmış, özel alandaki konumunu pekiştirmiş, maruz kaldığı fiziksel, cinsel, ekonomik ya da psikolojik şiddeti de meşrulaştırmıştır. Durum, tüm kadınlar için ağır olsa da kamusal alanda çalışan kadınlar için daha da ağır olmuştur. Çünkü çalışan kadın, kendisine toplum tarafından, rejim tarafından, ataerkil zihniyet tarafından dikte edilmiş, benimsetilmiş olan özel alanında, hem özel alandaki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken hem de bir taraftan kamusal alandaki işlerini yürütmeye çalışmıştır. İkisinin aynı anda ve aynı mekânda icra edilmesi kadını çok daha fazla yormuş, zaman zaman kadının yetersizlik hissi yaşamasına, psikolojik olarak süreçten erkeğe nazaran daha fazla olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermiştir.

Kadınların deneyimi açısından bakıldığında, kadınların deneyimlerinin de bu süreçte birbirinden farklı olduğunu söylemek mümkün. Kadınların bazıları eşitsizlikleri çok daha fazla hissetmişken, bazıları ya hiç hissetmemiş ya da daha az hissetmiştir. Bu hissediş,

Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar

kadınların yaşlarına, sosyal statülerine, sınıflarına, coğrafi şartlarına göre çeşitlenmekte ve değişkenlik göstermektedir.

Kadınların özel alandaki iş yükü ve sorumlukları, pandemi sürecinde yaşanan kapanmadan ya da sokağa çıkma yasağından dolayı evde daha fazla zaman geçirildiğinden artmamıştır. Kadının evde daha fazla zaman geçirmesine, iş yükünün ya da sorumluluklarının artmasına asıl neden olan; kadının normal süreçteki yaşamına eklenen görevleri olmuştur. Çünkü pandemi sürecinde ev içindeki işleri destekleyen, kadının yükünü bir nebze de olsa hafifleten birçok hizmet (çocuk bakıcılığı, yaşlı bakımı, engelli bakımı, ev temizliği, hazır yemek, kuru temizleme vb.) hayata geçirilen kısıtlamalar ile ortadan kalkmıştır. Ayrıca salgınla mücadelede hijyene daha fazla özen gösterilmesi gerekliliği, kadının görevi olarak görülen temizlik işleri yükünü daha da ağırlaştırmıştır. Bunların yanı sıra okulların, kreşlerin, eğitim ve spor merkezlerinin kapanması, sosyal aktivitelerin kısıtlanması sebebiyle çocukların evde olması, çocukların çevrimiçi eğitimleri ile daha çok annelerin ilgilenmesi, yaşlı ebeveynlere bakımın kadın tarafından yapılması, kadının özel alanda daha çok zaman geçirmesinin bir başka nedeni olmuştur.

COVID-19, sadece bir pandemi değildir. Toplumsal olarak bakıldığında pandemiden çok daha fazlasıdır. Uzun vadede okunduğunda bu süreç dünyanın, devletlerin, toplumun, bireylerin kendileri ile yüzleştiği, takkeyi önüne koyduğu bir süreç olmuştur. Siyasetten ekonomiye, kültürden sosyal yaşama dek eksikliklerle, hatalarla, yetersizliklerle yüzleşildiği, yüzleşilmesi gerektiği bir dönüm noktasıdır. Kadının özel alandaki iş yükünün ailenin diğer bireyleri ile paylaşılması, ataerkil zihniyetin aile içerisinde dönüştürülüp değiştirilmesi gerekliliğinin de bir göstergesi olmuştur.

Bu süreçte kendini değiştirip dönüştüren kesim yine kadınlar olmuştur. Çalışan kadın, iş durumunu, uzaktan çalışma zamanlarını çocuklarının çevrimiçi eğitim saatlerine ya da bakımını üstlenmiş olduğu (yaşlı, engelli) kişilerin durumlarına ve eşlerinin çalışma koşullarına göre ayarlamaya çalışmaktadır. Kadınların yaşadığı, üstesinden gelmeye çalıştığı bu sorun, toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği sorunu olarak değil de bireysel bir sorunmuş gibi görülmüştür. Yani, sorun yaşayanındır mantığı burada ve bu süreçte de varlığını korumuştur. Kadın yine kendi kaderine terk edilmiş, sorunların üstesinden yine kendisinin gelmesi beklenmiştir. Hatta daha acıdır ki kadının yaşamış olduğu sorunlar sorun olarak görülmeyip, özel alana daha fazla gömülerek kamusal alana yine taşınmamıştır.

Ataerkil zihniyet ve kapitalizmle birlikte düşünülen liberal refah devleti anlayışının da değersiz gördüğü kadın emeği (Atasü Topçuoğlu, 2016) içinde bulunan süreçte daha da değersizleşmiştir. Deneyimlediğimiz pandemi süreci ile devletler, kalkınmanın kadınsız gerçekleşmeyeceği gerçeğiyle bir kez daha yüzleşmişlerdir. Süreç, toplumsal cinsiyet eşitliğine, toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına daha duyarlı olunmasına ve bu konuda sürdürülebilir adımların atılmasına olanak sağlayabilecektir.

Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra olumlu bazı uygulamaların da hayata geçirildiğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Pandeminin ilerleyen dönemlerinde, çevrimiçi eğitimin devam ettiği süreçte başta kapatılan kreşlerin yüz yüze bakım hizmeti sunması, 10 yaş altı çocuğu olan kamuda çalışan kadınlara idari izin uygulaması hayata geçirilen olumlu adımlardandır.

15 Mart 2019-31 Aralık 2020 zaman diliminde Türkiye'nin COVID-19 salgınıyla mücadelesindeki politikalarının Ecevit'in de ifade ettiği gibi "cinsiyet körü" olduğunu söylemek mümkün. Çünkü hayata geçirilen projelerde, siyasalarda, planlarda toplumsal cinsiyet göz ardı edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün (KSGM), Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) ve Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) raporlarına, açıklamalarına ve web sayfalarına bakıldığında bu süreçte kadının uğradığı şiddete yönelik herhangi bir verinin paylaşılmamış olması da manidardır.

Daha sonraki süreçte kadınlara yönelik bazı uygulamaların gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Örneğin; kadınlara sunulacak ekonomik destek paketleri, bu dönemde hazırlanacak ve kadının istihdamda kalmasını sağlayacak pozitif eylem stratejileri gibi. COVID-19 salgını öncesi de sonrası da istihdama eşit bir şekilde katılmayan, istihdam dışına itilen kadınların, istihdamda tekrar yer alabilmeleri için özel politikalar geliştirilmelidir. Bakım hizmetleri ve bu hizmetlere erişim konusunda makroekonomik politikalar benimsenmelidir. Kamu politikaları şeffaf olmalı ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Kadının güçlenmesini amaçlayan sosyal politikalar geliştirilmelidir. Kadın sığınmaevleri gözden geçirilmeli, kapasiteleri artırılmalı, şiddet, taciz, istismar gibi konularda kadının başvurabileceği mekanizmalar ile hukuksal destek birimleri geliştirilmeli ve oluşturulmalıdır. Çeşitli uygulamalar ile toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı oluşturulmalıdır. Sorun, kadının sorunu, özel alanın sorunu olmaktan çıkarılıp toplumsal bir sorun olarak görülmeli ve masaya yatırılmalıdır. Bunların yanı sıra kaçınılmaz olan ve gerçek anlamda hayata geçirilmesi gereken önemli bir konu daha vardır. O da, kadının siyasi arenada görünürlüğünü artırmak, karar alma mekanizmalarında ve idari birimlerde daha fazla yer almasını sağlamaktır. Pandemi için cinsiyet körlüğünün pratiğe yansımalarının bir örneğini teşkil etmiştir diyebiliriz. Toplumda erkeklere nazaran kadınların daha kırılğan yapıda olması, bu şekilde lanse edilmesi cinsiyet körlüğünün bir sonucu olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm plan ve programlara yerleştirilmesi, farkındalık oluşturulması, kimi hizmetlerin özel alandan çıkarılarak kamusal hizmet haline dönüştürülmesi gerekliliği pandemiyle birlikte bir kez daha anlaşılmıştır. Kadının karar alma mekanizmalarındaki görünmezliği özel alanında yaşamış olduğu sorunun görünmezliğine de neden olmaktadır. Kadının içinde bulunduğu dezavantajlı konumun ortadan kaldırılması için cinsiyet körü politikalarından vazgeçmek, kadına karar alma mekanizmalarında daha fazla yer vermek

Covid-19 Salgınında ve Sonrasında Kadınlar

gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmek, plan, program ve projelere dâhil etmek belki zor değildir; lakin zor olan zihniyetteki eşitsizliği ortadan kaldırmaktır.

Gerçekten de sınav, zor bir sınav olmuştur. Sınavın bedelini ağır ödeyen kesim de kadınlar olmuştur. Kadınlar, bir şekilde bu sınavdan da geçmişlerdir; ama yol uzun ve önlerinde onları bekleyen daha çok sınav bulunmaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, Gül. 2013. "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30(1): 53-72.
- Arendt, Hannah. 2013. *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atasü Topçuoğlu, Reyhan. 2016. "Devlet Baba ve Uysal Kızlar: Muhafazakâr/Liberal Refah Devleti ve Ataerkil Kültür Kısacasında Türkiye'de Bakım Emeği ve Toplumsal Cinsiyet,". *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği Neoliberal ve Muhafazakâr Dönem*. Ed. Melda Yaman ve Sanıye Dedeoğlu. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı. 218-255.
- Bilican Gökkuş, Veda. 2015. "Çaresizliği Öğrenen Kadın: Öğrenilmiş Çaresizlik". *Journal of Turkish Studies* 10(14): 53-70.
- Birleşmiş Milletler Türkiye. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği".
<https://turkiye.un.org/tr/sdgs/5> (Erişim tarihi: 22.01.2023).
- Bora, Aksu. 1997. "Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi". *Toplum ve Bilim* 75: 85-93.
- Bora, Aksu. 2018. *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, Pierre. 2015. *Eril Tahakküm*. Çev. Bediz Yılmaz. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bulgurcuoğlu, Sultan Ebru ve Kelebek Küçükarslan, Görkem. 2021. "Covid-19 Pandemisinde (Yeniden) İnşa Edilen Mekânda Kadına Yönelik Ev İçi Şiddetini Anlamak". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 39(1): 71-83.
- Elshtain, Jean Bethke. 1981. *Public Man, Private Woman*. New Jersey: Princeton University Press.
- Evrensel. 2020. TKDF'den vahim tablo: Koronavirüs günlerinde kadına yönelik şiddet yüzde 80 arttı. Evrensel Gazetesi, 9.4.2020.
- Güllü, Canan. 2020. "Kadınların Seçme Şanssızlığı: Virüs mü Güvenlik mi?".
<https://tr.euronews.com/2020/04/28/kad-nlar-n-secme-sanss-zl-g-virus-mu-guvenlik-mi> (Erişim tarihi: 14.01.2023).
- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği".
<https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/06/SKH-ve-Hedef5-brosur.pdf> (Erişim tarihi: 15.01.2023).
- Köker, Levent. 1990. *İki Farklı Siyaset-Bilgi Teorisi, Siyaset Bilimi İlişkileri Açısından Pozitivizm ve Eleştirel Teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mor Çatı. 2020. "Koronavirüs Salgını Süresince Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İzleme Raporu, 2020".

<https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/koronavirüs-salgini-suresince-kys-rapor.pdf>
(Erişim tarihi: 14.01.2023).

Odabaş, Uğur Köksal. 2018. "Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22(Özel Sayı): 2051-2066.

Özbek, Meral. 2004. "Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe," *Kamusal Alan*. Ed. Meral Özbek. İstanbul: Hil Yayınları. 443-499.

Pateman, Carole. 1998. "The Patriarchal Welfare State," *In Feminism: The Public and the Private*. Der. Joan B. Landes . Oxford: Oxford University Press. 241-276.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin. 2017. "Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 7(1/1): 12-24.

Taylor, Charles. 2006. *Modern Toplumsal Tahayyüller*. Çev. Hamide Koyukan. İstanbul: Metis Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). "İstatistiklerle Kadın, 2019". <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2019-33732>, (Erişim tarihi: 07.01.2023).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). "İstatistiklerle Kadın, 2020". <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,1'ini%20ise%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu> (Erişim tarihi: 07.01.2023).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). "İstatistiklerle Kadın, 2021". <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635> (Erişim tarihi: 07.01.2023)

United Nations. "Policy Brief: The Impact of Covid-19 on Women, 2020".

<https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf?la=en&vs=1406> (Erişim tarihi: 16.01.2023).

Zeybekoğlu Akbaş, Özge ve Dursun, Cansu. 2020. "Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Alanına Kamusal Alanı Sığdıran Çalışan Anneler". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 7(5): 78-94.

